

Уредништво

Проф. др РАСТКО ВАСИЋ

Проф. др ДАНИЈЕЛА СТЕФАНОВИЋ

Проф. др КСЕНИЈА МАРИЦКИ ГАЂАНСКИ,
главни уредник

Лоџо

РИМСКА БОГИЊА ДИЈАНА

Аутор

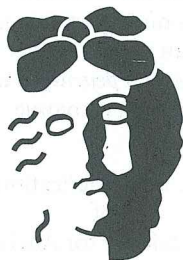
ДАМЈАН ВАСИЋ
графички дизајнер

Одржавање Међународног скупа и припрему ове књиге су помогли

МИНИСТАРСТВО ЗА
ПРОСВЕТУ И НАУКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
АРХИВ СРЕМА СРЕМСКА МИТРОВИЦА

ДРУШТВО ЗА АНТИЧКЕ СТУДИЈЕ СРБИЈЕ

АНТИКА, САВРЕМЕНИ СВЕТ
И РЕЦЕПЦИЈА
АНТИЧКЕ КУЛТУРЕ

Зборник радова

ДРУШТВО ЗА АНТИЧКЕ СТУДИЈЕ СРБИЈЕ

Београд 2012

Dr GORDAN MARIČIĆ

Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu

BUBE I JANTAR – PRILAZNOST I TRAJ: MARCIJAL I DOBRIŠA CESARIĆ

Apstrakt: U svoja dva epigrama (IV 32 i VI 15) rimski pesnik Marko Valerije Marcijal (između 40. i 104. g. n. e.) govori o pčeli, odnosno mravu koje jantar ovekovečuje. Tom smrću pčela stiže nagradu za svoj mar i trud, a mravlji neugledan život tako zablista. Dobriša Cesarić (1902–1980) u *Bubici* (*Pjesme*, Zagreb 1951.) izjednačuje jantar i svoju pesmu, koja takođe čuva spomen na „stvorenjce malo“, ali i relativizuje poetsko stvaranje i fikciju. U tom duhu je i autoironični katreten *Kad bi bar ćilibar* Gordana Maričića, kojim se zaokružuje ovaj mali motivski srodan kvartet pesama.

Gljučne reči: Marcijal, Dobriša Cesarić, bubice, jantar, prolaznost, stvaranje, trajanje.

Prema helenskom mitu, Helijade su kćerke koje je Heliju rodila Okeanida Klimena.¹ Zovu se Meropa, Helijeja, Feba, Eterija i Dioksipa ili Lampetija. Kad je Zevs Faetonta munjom oborio u Eridan, Helijade su oplakivale bratovljevnu smrt sve dok im se suze nisu pretvorile u ćilibar, a tela u topole.

Neumoljivi, jetki i cinični Marcijal svoju osećajnu i saosećajnu poetsku prirodu pokazuje jedino kad piše epitafe na smrt dece, posebno robova,² i u dva epigrama o kojima će danas biti reči. I koji, čini se, nemaju uzore u ranijoj helenskoj i rimskoj tradiciji. Kako to kod ovog pesnika obično ide, da posle najskarednijeg i najoštrijeg epigrama dolazi najdirljiviji, tako je i ovde. Prepoznamo i poentu, „žilu kucavicu“ Marcijalove

¹ Helije, s nimfom Rodom, ima i sedam sinova, izuzetnih vajara.

² Demetrija (I 101), Atule (I 104 i 106), Erotione (V 34 i 37; X 61), Glaucija (VI 28 i 29), Urbika (VII 96) i Kanaka (XI 91).

pesme, ali ona stiže nekako lako i blago, kao ljubav kad joj je stvarno vreme. Mesto zbivanja je, pretpostavljamo, hlad velikih topola, širokih krošnja. I mrava i pčelu sustiže smrt koja je nagrada za njihov životni trud i vrednoću. Pčela je takvu smrt možda i priželjkivala (*credibile est ipsam voluisse mori*), dok je mrav, za života preziran – mada ne znamo zašto jer i on je trudbenik – zahvaljujući jantaru postao dragocen (*pretiosa*). Marcijal čak smešta pčelu u njoj prepoznatljiv milje (*nectare clusa suo*), da bi joj smrt bila što ugodnija i važnija. Dati sažeto, skoro kao skica ili kroki, ovi epigrami svejedno pružaju jasnu i živu sliku, a poentu sprovode i ostavljaju duboku u nama.

Et latet et lucet Phaethontide condita gutta,
ut videatur apis nectare clusa suo.
Dignum tantorum pretium tulit illa laborum:
credibile est ipsam sic voluisse mori.
(IV 32)

U jantara kaplji pčela se i vidi, i krije:
u nektaru svome k'o da je začamila.
Posle tol'ko rada, nagrada je mimoišla nije:
verovatno i nju takva smrt je mamila.

Dum Phaethontes formica vagatur in umbra,
inplicuit tenuem sucina gutta feram.
Sic modo quae fuerat vita contempta manente,
funeribus facta est nunc pretiosa suis.
(VI 15)³

Lut'o je mrav u senci topole,
kada ga kap zarobi smole.
Za života preziran bio je dosta,
smrću u ambri dragocen posta.⁴

Dobriša Cesarić objavio je oko sto četrdeset pesama. Taj svoj neveliki opus orkestrirao je brižljivo i pažljivo u delovima, dao mu sklad kao celini:⁵

³ Latinski tekst dat je prema: Martial, *Épigrammes*, tome I (Livres I–VII), Texte établi et traduit par H. J. Izaac, Paris 1961, 126, 181.

⁴ Epigrame je preveo Gordan Maričić. IV 32 je urađen za ovaj tekst, a VI 15 se može naći u: Marko Valerije Marcijal, *Uvek epigrami*, Sa latinskog preveo, predgovor i beleške napisao Gordan Maričić, Pančevo 2008, 41.

⁵ Vidi: Nikola Milićević, „Dobriša Cesarić“, u: *Od davnih do nedavnih*, Zagreb 1989, 134–135.

reč, rečenica, rima, strofa. Jednostavnost – a dubina. Kao da se u stvaranju svom nikada nije grčio, nikada upinjao, sve je iz glave, do ruke, preko olovke, na hartiju išlo mirno i prirodno, vođeno nepogrešivim ritmom pesnikovim.⁶

Cesarić upotpunjuje trio vrednih i čoveku korisnih životinja. Njegova „bubica“ je, kako je u razgovoru s Vlatkom Pavletićem rekao, božja ovčica, tj. bubamara. Ona se, „bezazlena i mala“, sletevši na knjigu, najednom našla među bogovima. „Samo što ta knjiga nije bila Homerova, kao što je rečeno u pjesmi, nego jedna grčka mitologija. U pjesmu sam unio Homera zato, što je riječ Homer zvučnija i ima neuporedivo više boje od izraza grčka mitologija koji je zbog svoje dužine nezgrapčan, a ima i neki učeni, čak školski prizvuk. Usto, da nisam unio Homera, bubica ne bi mogla šetati po heksametrima.“⁷ Ipak i izborom knjige i, naknadno, ovim rečima, Cesarić nam je pokazao da je učen i klasično obrazovan.⁸ Bubamara, dakle, nepozvana, našla se u izabranom društvu, premda nije ni bog, ni titan, a ni heroj. Ona je samo nežni osmeh majke prirode, što se pojavi i već nestane. Cesarić u pesmu uvodi i podvlači život, možda bismo mogli reći da spram Marcijala pravi jednu kontrapoentu: kako je mrava i pčela ovekovečila i obeležila smrt, tako bubamaru osvetljava i ovekovečuje život. Ona je trun pravog života i življa je nego ceo Olimp – velika je, a bozi mali. Ipak, uvođenjem u pesmu, Cesarić svoju bubamaru prevodi u nežive stvari, u reči. S druge strane, bubamarin pravi život kratkoga je trajanja, pesnik joj pesmom produžuje život, baš kao što će se i sam, jednom, probuditi kroz novog čitaoca (*Pjesma mrtvog pjesnika*).⁹

Poslednja strofa – što se opaža a i sam pesnik nam to kazuje¹⁰ – napisana je kasnije, i nije deo prvobitnog ugođaja. Učeni pesnik¹¹ pokazuje

⁶ Cesarićevu doslednost u izrazu Stevan Raičković naziva „poetskim stoicizmom“. Vidi: „Pred lirikom Dobriše Cesarića“, u: Dobriša Cesarić, *Izabrana lirika*, Izbor i predgovor Stevan Raičković, Beograd 1975, XII.

⁷ Vlatko Pavletić, *Kako su stvarali književnici*, Zagreb 1956, 307.

⁸ Antički motivi ipak nisu česti u pesnikovom opusu. Pronalazim pesmu *Kronos* i pesmu u prozi *Na Aheronu*. Manje je poznata *Jezero Nemi*. (Vidi: Vinko Brešić, *Dobriša Cesarić*, Zagreb 1984, 139.)

⁹ Slično je u pesmi *Utjeha*: Odmiču ljeta, i srce nam stari. / Al ovaj zanos, pohranjen u zvuke, / Sjat će u tmuni dolazećih dana, / I žarit oči, dizati mi ruke!

¹⁰ Vlatko Pavletić, *Ibidem*.

¹¹ Možda ne baš sasvim slučajno, u svojoj knjizi „pripovedne poezije“ (termin Radomira Smiljanića iz pogovora) *Na onom svetu* (Beograd 1989, 46) urednik Miroslav Belović, u dijalogu „neobičnog sučeljavanja“, spojio je klasičnog filologa i pesnika:

„MILOŠ ĐURIĆ I DOBRIŠA CESARIĆ

ĐURIĆ: Nek' bude kraj našoj svađi! / Sve je ipak u toj svetoj krađi, / vatri otetoj od bogova, / svetlu što vekove greje.

nam da je čitao Marcijala,¹² ali i koristi priliku da još jednom poentira: pesma Cesarićeva postala je jantar za njegovu bubamaru.

BUBICA

Večeras, kad sam čitao Homera,
Bubica jedna na knjigu mi sleti.
I tako se,
Bezazlena i mala,
Najednom našla među bogovima.

Stvorenjce malo, šta ćeš tu? –
Pomislih, dok se ona šetaše
Heksametrima, –
Ti nisi bog, ni titan, a ni heroj.
Samo si nježni osmijeh majke Prirode,
Što pojavi se i već nestane.

Al tad se sjetih, da je ona trun
Života pravoga,
I da je življa
Nego cijeli Olimp,
I bubica odjednom posta velika,
A bozi mali.

I hodajući tako među bozima
Polako ušla je u moju pjesmu.

Stvorenjce malo, nek te ona sačuva,
Kao što jantar čuva druge bubice,
Što slučajno se u njem nađoše.
Dok bješe smola još...

¹² Ipak, sasvim je moguće da je literarni dijalog između Marcijala i Cesarića samo fikcija autora ovog teksta. Naime, jantar se koristi još od kamenog doba, trinaest hiljada godina unazad, a nakit od ćilibara pronađen je u mikenskim grobnicama. Verovatno prvi, pominje ga Teofrast (*De lapid.* 4. 53) u IV veku pre n. e. Marcijalov savremenik, Plinije Stariji (23–79. g. n. e.) takođe piše o bubama u ćilibaru (*Poznavanje prirode*, 37, XI, 46). Najzad, i u filmskoj umetnosti: u *Parku iz doba jure* (*Jurassic Park*, 1993.) Stivena Spilberga (Steven Spielberg) naučnici uspevaju da kloniraju dinosaorusa zahvaljujući njegovoj krvi koju je posisao komarac. Komarca je zarobila i sačuvala kap ambre.

U želji da nastavim pesnički dijalog, napisao sam katren:

KAD BI BAR ĆILIBAR

Stih moj jedan valjan jantar neka zgrabi,
za pesmicu celu izgledi su slabi.
Nek sija stih tamo, u dim kad se vinem,
barem delić dela tako ću da zbrinem.

Sa hartije – čuvara, vratio sam stih prirodi da ga pazi. Kao što ume da sačuva bubice, nek jantar sačuva moj stih, ili makar slovice ovoga rada.¹³

Dr. GORDAN MARIČIĆ

Faculty of Philosophy
University of Belgrade

BUGS AND AMBER – TRANSCIENCE AND DURATION: MARTIAL AND DOBRIŠA CESARIĆ

Summary

In two of his epigrams (IV 32 and VI 15), Marcus Valerius Martial (ca. 40–104AD) speaks of a bee and an ant perpetuated by amber. With this death, the bee acquires an award for its diligence and effort, while the unsightly life of the ant thus shines out. In his “Tiny Bug” (“Poems”, Zagreb, 1951), Dobriša Cesarić (1902–1980) equates amber and his poem, which also preserves the memory of the “little creature”, yet relativizing poetic creation and fiction. Provided that Cesarić read Martial, this creates a literary dialogue between the two poets. It is also possible that the Croatian poet was inspired by some piece of jewelry made of amber or that he saw bugs in it. However, the author of the paper believes that Cesarić read Martial’s epigrams. Therefore, with his own auto-ironic quatrain “If Only Amber Would” and its motif, Gordan Maričić joins the poetic duet.

¹³ Na mogućnost da je Cesarića nadahnulo ćilibar a ne Marcijal, ukazao mi je Vojislav Stanimirović, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu. Koristim priliku da mu i pismeno zahvalim.

ИЗДАВАЧ

Друштво за античке студије Србије, Београд

За издавача

Проф. др Ксенија Марицки Гађански

Превод и редакција резимеа на енглеском

Ана Васић-Kilfeather

УДК

Нада Новаков

Лектура и коректура

Друштво за античке студије Србије

Припрема рукописа за штампу

Иван Гађански

Милан Милетић

Прелом, графичко уређење и дизајн корица

Милан Милетић

Штампа

Фелтон, Нови Сад

Тираж 300

ISBN 978-86-910129-8-4

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.85(37+38)(082)

930.85(37+38:497.11)(082)

821.124'02+821.14'02(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Антика, савремени свет и рецепција античке културе (2011 ; Београд, Нови Сад, Сремска Митровица)

Антика, савремени свет и рецепција античке културе : зборник радова / [главни уредник Ксенија Марицки Гађански]. – Београд : Друштво за античке студије Србије, 2012 (Нови Сад : Фелтон). – 530 стр. ; 23 cm

Према Поздравној речи, зборник садржи радове с истоименог 6. годишњег међународног скупа одржаног у Београду, Новом Саду и Сремској Митровици од 9. до 11. септембра 2011. – Текст ћир. и лат. – Тираж 300. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Summaries.

ISBN 978-86-910129-8-4

1. Гл. ств. насл.

а) Античка култура – Зборник б) Култура –
Антички утицаји – Србија – Зборник

COBISS.SR-ID 191116556